

præcipue consilio indigemus in operationibus supererogationis, ita & in fortitudine: scientia pietatem, quia neutrum sonat nisi id ad quod omnes tenentur. Timor autem, quia est recessus à malo, ideo non indiget proprio directivo, ut ex dictis patet; tamen proprie loquendo, consilium, & scientia dirigunt in omnibus tribus donis exequentibus.

Spiritus timoris. Hic specialiter dicitur Christum replevisse, quia propter suam imperfectionem minus in ipso esse videbatur: ideo quia principaliter ad patiendum venerat, quod per humilitatem est completum, quæ pertinet ad donum timoris Domini.

Quidam tamen secundum effectum timorem in Christo, & in Angelis tantum esse contendunt. Hoc est verum de timore secundum actum affectus, qui est timere separationem, & non quantum ad quemlibet actum affectus, ut postea dicitur.

DIVISIO SECUNDÆ PARTIS TEXTUS.

Postquam determinavit de donis in generali, hic determinat de dono timoris, qui propter sui multiplicem acceptionem, specialem difficultatem habet. Dividitur autem hæc pars in duas. Primo determinat de timore in generali; secundo autem de timore Christi specialiter, ibi: Cum autem fuerit in Christo timor poenæ, quaeritur, an iste timor fuerit mundanus, vel servilis, vel initialis. Prima in duas. In prima ponit distinctionem timoris; in secunda solvit quamdam contrarietatem, ibi: Et attende quod quatuor hic distinguuntur timores.

De his eisdem timoribus latius disputat Augustinus. Hic ponit comparisonem timorum ad invicem, & circa hoc duo facit. Primo comparat timores ad invicem; secundo ex dictis quamdam conclusionem infert ibi: Illud quoque diligenter est notandum. Circa primum duo facit. Primo comparat timorem filialem ad servilem; secundo initialem ad utrumque, ibi: In quibus etiam timorem initialem significavit. Circa primum autem tria facit. Primo ponit proprietatem timoris servilis. Secundo ostendit differentias timoris casti, vel filialis ad ipsum, ibi: Est autem alia sententia. Tertio per similitudinem differentiam manifestat, ibi: Non potest melius explanare quid intersit inter duos timores, quam si ponas duas mulieres maritatas &c.

In quibus etiam initialem timorem significavit. Hic comparat timorem initialem ad alios duos, & circa hoc duo facit. Primo ostendit distinctionem ejus ab utroque dictorum; secundo ponit quamdam convenientiam ipsius ad timorem servilem, ibi: Scientiam autem est, quod uterque timor. In Scriptura diversis locis dicitur initium sapientiæ.

QUÆSTIO II.

HIC est duplex quæstio. Prima de timore, de quo agitur hic. Secunda autem de aliis donis exequentibus, scilicet pietate, & fortitudine. Circa primum quaeruntur tria. Primo. De timore in generali. Secundo. De timore servili. Tertio. De timore filiali.

(1) Al. sufficiens.

ARTICULUS I.

Utrum definitio Damasceni de timore sit bona.

2. 2. quæst. xix. art. 2. & 9.

1. Ad primum sic proceditur. Videtur quod Damascenus inconvenienter timorem definiat, dicens Lib. III. de Fide cap. xxxiiii. Timor est desiderium secundum systolem movens. Desiderium enim ad concupiscibilem pertinet, timor autem est in irascibili. Ergo timor non est desiderium.

2. Præterea. Desiderium est respectu boni. Sed objectum timoris est malum: unde Philosophus dicit in III. Ethic. quod timor est expectatio mali. Ergo timor non est desiderium.

3. Præterea. Desiderium ad prosecutionem pertinet. Sed timor est fuga mali, ut dicit Glossa Joan. x. Ergo timor non est desiderium.

4. Præterea. Secundum systolem movere, est movere secundum contractionem. Sed tractio, cum sit motus corporalis cordis, non est in omnibus in quibus est timor, scilicet in Angelis. Ergo male definitur timorem.

QUÆSTIUNCULA II.

1. Ulterius. Videtur quod Magister hic male distinguit timoris partes. Quia secundum Philosophum in I. Topic. cap. xiiii. si unum oppositorum dicitur multipliciter, & reliquum. Sed timor, & spes sunt opposita. Cum igitur spes non dicatur multipliciter, nec timor distingui debet.

2. Præterea. Passiones, & actus, & habitus diversificantur secundum objecta. Sed idem est objectum timoris mundani, servilis, & initialis, scilicet poena. Ergo videtur quod non debeant ad invicem distingui.

3. Præterea. Perfectum, & imperfectum circa amorem non diversificantur charitatem. Sed timor initialis, & castus non differunt nisi secundum perfectum, & imperfectum. Ergo non debent distingui ad invicem.

4. Sed contra. Videtur quod debuerit plures partes timoris assignare. Timor enim ex concupiscentia causatur. Sed concupiscentia carnis contra concupiscentiam oculorum, quæ est concupiscentia mundi, dividitur I. Joan. 11. Ergo mundanus timor, quo timemus mundi bona perdere, debet distingui contra timorem carnis quo timemus carnis pericula pati.

5. Præterea. Magister ponit in fine lectionis timorem quemdam naturalem, qui differt secundum ipsum ab omnibus aliis. Ergo videtur quod insufficienter assignet tantum quatuor timores.

6. Præterea. Damascenus II. Lib. de Fide cap. xv. assignat plures differentias, scilicet segnitiam, erubescendum, verecundiam, admirationem, stuporem, agoniam. Ergo videtur quod hæc divisio quæ hic ponitur, sit (1) insufficientis.

QUÆSTIUNCULA III.

1. Ulterius. Videtur quod timor non debeat inter dona computari. Timor enim ponitur una de quatuor principalibus passionibus. Sed nulla aliarum ponitur

(1) Al. in.

QUÆSTIO II.

donum, immo spes ponitur virtus, gaudium ponitur fructus, dolor ponitur pars poenitentiae, scilicet contritio. Ergo nec timor similiter debet poni donum.

2. Præterea. Dona dantur nobis in adiutorium humanæ infirmitatis. Sed ipse timor infirmitatem importat. Ergo non debet dici donum.

3. Præterea. Augustinus dicit XIV. de Civit. Dei cap. vii. Timor est amor fugiens quod ei adversatur. Sed amor non est donum, immo virtus. Ergo nec timor donum debet poni.

Sed contra est quod dicitur Isai. xi. ubi timor inter alia dona Sancti Spiritus nominatur.

Præterea. Illud quod est principium salutis, non est à nobis, sed donum Dei est, ut dicit Augustinus. Sed timor est principium salutis: Isai. xxvi. 17. (2) A timore tuo, Domine, concepimus spiritum salutis. Ergo timor est donum Spiritus Sancti.

SOLUTIO I.

Respondeo dicendum, quod definitio data secundum Damascenum convenit omni timori. Sed quia nomina passionum à passionibus sensitivæ partis ad operationes superioris partis transferuntur, ut supra dictum est, ideo videamus primo qualiter dicta definitio competat timori qui est passio sensitivæ partis. Quælibet autem illarum passionum pertinet ad appetitivam partem; sed inter eas est differentia secundum Avicennam in VI. de naturalibus cap. vii. quia dispositiones cordis in quibusdam passionibus sunt quasi activæ, in quibusdam quasi passivæ. Dispositio autem cordis activæ est vel secundum perfectionem cordis in seipso, sicut est amplitudo, & dilatatio cordis, quæ est in gaudio; vel secundum etiam perfectionem cordis ad aliquid agenda, vel patientium, vel obtinendum, sicut est fortitudo cordis, quæ requiritur in audacia, & spe. Dispositio autem passivæ cordis per oppositum est, vel secundum defectum ipsius in seipso, quæ dicitur coangustatio, quæ requiritur in tristitia; vel secundum defectum ipsius per comparisonem ad aliquid agenda, quæ dicitur debilitas cordis, quæ requiritur in timore, & desperatione. Contractio autem significat motum aliquis ab alio, à quo retrahitur in seipsum, ubi quodammodo congregatur: & ideo importat dispositionem cordis quæ est debilitas, per quam aliquis ab alio deficit, in seipso consistens. Sic igitur patet intellectus definitionibus Damasceni: quia dicitur desiderium ad significandum genus timoris, qui est actio, vel motus appetitus. Quod autem dicitur secundum systolem movens, differentiam propriam assignavit, quæ à causa materiali ejus sumitur. Et per hæc similitudinem dicitur etiam timor in spiritualibus, dum motus voluntatis ab aliquo resilit, & in seipso consistit.

Ad primum igitur dicendum, quod desiderium ponitur ibi large pro appetitu, qui communis est irascibili, & concupiscibili.

Et per hoc patet solutio ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod etiam in fuga est appetitus fugiendi, qui hic desiderium dicitur.

Ad quartum dicendum, quod in spiritualibus est contractio per similitudinem, ut dictum est in corp. art.

SOLUTIO II.

Ad secundam questionem dicendum, quod timor in III. Sent. Tom. III.

(2) Vulgata: Sic facti sumus à facie tua, Domine. Concepimus & quasi parturivimus & peperimus spiritum; salutem non fecimus in terra.

hic distinguitur secundum ordinem timentis ad Deum, cui per unum timorem magis appropinquat, vel distat, quam per alium. Cum enim timor in fuga mali consistat; malum autem est poenæ, & culpæ; erit timor quidam qui consistit in fuga mali culpæ tantum, per quam homo à Deo separatur, scilicet timor castus, vel filialis, alius autem qui consistit in fuga mali poenæ. Poena autem est duplex. Una pro cuius vitiatione peccatum quandoque committitur, sicut sunt temporales poenæ; & hæc poenam refugit timor mundanus, vel humanus. Alia est pro cuius vitiatione nunquam fit peccatum, sed magis vitatur, sicut poena quæ erit post hanc vitam; & hæc poenam fugit timor servilis. Alius autem timor est qui fugit utrumque malum, poenæ scilicet, & culpæ, scilicet initialis, qui habet oculum ad utrumque: & ideo est medius inter servilem & castum.

Ad primum igitur dicendum, quod malum contingit multifariam; bonum autem uno modo, secundum Dionysium de div. Nom. cap. iv. & Philosophum II. Ethic. cap. v. vel vii. & ideo spes, quæ respicit bonum, non ita dividitur sicut timor, qui respicit malum.

Ad secundum dicendum, quod non eadem poena est quam respicit timor mundanus, & servilis, ut ex dictis patet. Servilis vero, & initialis eandem poenam respiciunt; sed servilis tamquam principale objectum, initialis autem non, sed magis malum culpæ: unde magis se tenet cum casto timore quam cum servili.

Ad tertium dicendum, quod timor initialis distinguitur à casto, non secundum quod imperfecte se habet ad id quod perfecte se habet castus timor; sed quia se habet etiam ad aliud objectum, quamvis ex consequenti, ut dictum est.

Ad quartum dicendum, quod timor mundanus secundum speciem naturæ ab humano distinguitur; sed in eodem gradu ponuntur secundum propinquitatem ad meritum, & demeritum, secundum quod hic timores distinguuntur.

Ad quintum dicendum, quod natura salvatur etiam in merito, & demerito; & ideo timor naturalis non ponit aliquem gradum distantie, vel propinquitatis ad meritum, vel demeritum; & propter hoc de ipso non facit mentionem in divisione prima.

Ad sextum dicendum, quod illæ partes timoris assignantur secundum objecta. Sic autem non intendit hic dividere timorem, sed sicut dictum est in corp.

SOLUTIO III.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod timor mundanus, & humanus, cum sint inordinati, non possunt esse donum Spiritus Sancti; sed sunt, vel passionem, vel electionem similes passionibus, aut etiam habitus, secundum quod habitus nomine operationis, vel passionis nominantur. Similiter etiam timor servilis non pertingit ad perfectionem doni, sicut nec fides informis ad perfectam rationem virtutis. In omni enim virtute hoc est commune, secundum Philosophum V. Ethic. cap. xv. veli. xxvii.

quod virtuosus operatur boni gratia, vel propter turpis vitiationem. Timor autem servilis operatur bonum non propter fugam turpis; sed propter fugam tristis: unde deficit à perfectione virtutis, &

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod timor in III. Sent. Tom. III.

(2) Vulgata: Sic facti sumus à facie tua, Domine. Concepimus & quasi parturivimus & peperimus spiritum; salutem non fecimus in terra.

(2) Vulgata: Sic facti sumus à facie tua, Domine. Concepimus & quasi parturivimus & peperimus spiritum; salutem non fecimus in terra.

multo amplius à perfectione doni, quod est virtute perfectius. Timor autem castus, & iniialis, secundum quod participat timorem castum, habet rationem doni: cuius ratio est, quod altiori mensura suos actus modificat quam sit mensura humana. Mensura enim humanorum operum est rationis bonum: unde virtuosus abstinere à malis, fugiens, & timens inconueniens rationis, quod est turpe: & iste timor est annexus cuilibet virtuti. Sed timor qui est donum, facit abstinere à malis propter fugam inconuenientis, quod est in separatione à Deo: & ideo ipsum Deum habet pro mensura suæ operationis. Et quia modus à mensura causatur, ideo operatur supra humanum modum, & propter hoc est donum.

Ad primum igitur dicendum, quod timor secundum quod est passio, non est donum, sed secundum quod est habitus quidam à Deo infusus. Similiter etiam neque spes, secundum quod est passio, est virtus, sed secundum quod est habitus quidam perficiens ad actum similem passioni, quæ est spes. Dolor autem qui est passio sensitivæ partis, non est pars penitentivæ, quamvis etiam talis possit esse penitentivæ adjuncta; sed dolor in rationali parte consistens, qui est operatio magis quam passio. Gaudium etiam quod est in parte sensitiva animæ, non est fructus; sed quod est in ratione, non potest dici passio proprie loquendo, quamvis aliquid habeat de similitudine passionis.

Ad secundum dicendum, quod timor eorum quæ sunt sub homine, ad infirmitatem hominis pertinet; sed timor Dei, qui est supra hominem, non est infirmitatis, sed maximæ perfectionis in ipso: quia in hoc ipso inferius perfectissimum est quod suo superiori maxime subditur.

Ad tertium dicendum, quod timor Dei est amor, non essentialiter loquendo, sed per causam: quia amor est causa timoris.

ARTICULUS II.

Utrum timor servilis sit à Spiritu Sancto.

2. 2. quæst. xv. art. 4.
Ad secundum sic proceditur. Videtur quod timor servilis non sit à Spiritu Sancto: Quidquid enim est à Spiritu Sancto, potest esse simul cum ipso. Sed timor servilis non habetur simul cum Spiritu Sancto, qui sine charitate non habetur, cum qua non est timor servilis. Ergo timor servilis non est à Spiritu Sancto.

2. Præterea. Sicut Deus propter seipsum amandus est, ita propter seipsum timendus est. Sed amor mercenarius, quo quis amat Deum propter bona temporalia, non est à Spiritu Sancto, cum sit illicitus: quia plus amantur illa bona temporalia quam Deus. Ergo & timor servilis, quo Deus propter penas timetur, non est à Spiritu Sancto.

3. Præterea. Illud quod nascitur ex radice peccati, non est à Spiritu Sancto. Sed timor servilis ex timore nascitur, qui est radix peccati: unde super illud Job III. II. *Quare non in vulva mortuus sum?* &c. dicit Gregorius, Lib. IV. Moral. cap. xxv. vel xxviii. *Cum ex peccato præsens pœna metuitur, & amissa Dei facies non amatur, timor ex timore*

Ex Edit. P. NICOL. (a) Nullius nomen præferens, etsi ex Augustino colligatur, ex quo & ibi refert Bedæ. (b) Refert ex illo Bedæ in eum locum; sed ex Libro Sententiarum Prosperi, hoc est ex Augustino ab ipsomet Prospero collectarum, sumpsum est, sent. 172. quæ de negligentibus inscribitur.

reest, non autem ex humilitate. Ergo videtur quod timor servilis non sit à Spiritu Sancto.

Sed contra. Rom. viii. *Non accepistis spiritum servilitatis &c.* Glossa: (a) *Unus Spiritus est, qui facit duos timores, scilicet servilem, & castum.* Sed castus timor constat quod est à Spiritu Sancto. Ergo & servilis.

Præterea. Non est minus timere Deum quam credere. Sed fides etiam informis est à Spiritu Sancto. Ergo & timor servilis est à Spiritu Sancto.

QUÆSTIUNCULA II.

1. Uterius. Videtur quod usus timoris servilis non sit bonus. Usus enim bonus est quo fit bonum, & bene. Sed secundum Augustinum (b) de gratia novi test. cap. xxi. seu epist. cxxi. ad Honoratum, super illud Rom. viii. *Non accepistis spiritum servilitatis, &c.* in timore servili etiam si aliquid fiat bonum, non tamen bene. Ergo usus ejus est malus.

2. Præterea. Omnis actus timoris ex aliquo amore procedit. Sed actus timoris servilis non procedit ex amore charitatis. Ergo procedit ex amore libidinoso: ergo est malus.

3. Præterea. Una circumstantia indebita facit totum actum malum. Sed actus timoris servilis videtur esse serviliter timere, quæ est circumstantia turpis. Ergo usus timoris servilis est malus.

Sed contra. Cujus usus malus est, ipsum etiam malum est: quia non potest arbor bona fructus malos facere: Math. vii. 7. Sed timor servilis est bonum, cum sit à Deo. Ergo usus ejus bonus est.

Præterea. Usus timoris servilis est abstinere à peccato, & ad sapientiam introducere. Hoc autem est bonum. Ergo usus servilis timoris est bonus.

QUÆSTIUNCULA III.

1. Uterius. Videtur quod timor servilis non tollatur adveniente charitate. Timor enim servilis à fide informi consurgit. Sed fides informis manet secundum substantiam habitus, & formatur charitate quæ advenit. Ergo & timor non expellitur charitate adveniente.

2. Præterea. Per charitatem advenientem non tollitur nisi peccatum, & quod est ex peccato introductum. Hoc autem non est timor servilis, cum sit à Deo. Ergo non expellitur charitate adveniente.

3. Præterea. Quod se habet ex additione ad aliud, includit illud, & non tollit. Sed timor initialis se habet ex additione ad servilem: quia timet pœnam sicut servilis, & ulterius separationem. Ergo timore initiali adveniente, non expellitur timor servilis. Ergo nec adveniente charitate, sine qua non est timor initialis.

Sed contra est quod dicit Augustinus in littera, quod adveniente charitate pellitur timor servilis.

Præterea. Libertas non compatitur secum servilitatem. Sed charitas adveniens libertatem facit: quia ubi Spiritus Domini, qui sine charitate non est, ibi libertas: II. Corinth. xiii. 17. Ergo timor servilis expellitur adveniente charitate.

Præterea. Nullus principaliter timens pœnam, habet charitatem. Sed quicumque habet timorem servilem, est hujusmodi. Ergo &c.

SO-

SOLUTIO I.

Respondeo dicendum ad primam quæstionem, quod secundum Philosophum in I. Metaph. cap. 11. liber est qui sui causa est; servus autem per contrarium intelligendus est qui alterius causa est, & non sui. Sumus autem causa eorum quæ ad nos pertinent, per voluntatem: unde illud dicitur aliquis facere libere quod spontanea voluntate facit; illud autem serviliter ad quod faciendum sibi voluntas deest: facit autem illud coactus ab alio violentia, vel metu; & ideo cum tristitia, quia omne coactum est contra voluntatem, & triste, ut dicitur in V. Metaph. cap. v. & secundum hoc dicitur aliquis ex libertate spiritus aliquid facere, quia beneplacito suæ voluntatis delectabiliter facit; timore autem servili, quod facit coactus metu pœnæ, & per consequens cum tristitia: mallet enim non facere, nisi pœna timeretur. Patet igitur quod servilitas ex illa parte consequitur timorem qua ad aliquid faciendum, vel dimitendum inclinatur. Hæc autem inclinatio non intrat essentiam timoris, sed est effectus ejus; essentiam vero suam habet ex comparatione ad proprium objectum, quod est pœna æterna, quam fides indicat. Unde servilitas est accidens timoris, & non intrat essentiam ejus: & ideo essentia ejus bona est, quia refugere pœnas æternas non est nisi bonum. Unde servilis timor secundum essentiam suam est à Spiritu Sancto, non tamen donum Spiritus Sancti, nisi communiter loquendo, ut dicimus, omne quod à Spiritu Sancto datur, donum ejus esse. Sic autem non loquimur de donis. Sed illa servilitatis conditio quæ includit privationem voluntatis justitiæ, non est à Spiritu Sancto.

Ad primum igitur dicendum, quod quædam sunt à Spiritu Sancto, quæ non sunt cum Spiritu Sancto, sicut fides informis, & timor servilis: quod quidem non est nisi propter defectum comitantem: quædam vero sunt à Spiritu Sancto, & cum ipso sunt, sicut charitas; quædam vero cum ipso, sed non ab ipso, sicut peccatum veniale; quædam vero nec ab ipso, nec cum ipso, sicut mortale.

Ad secundum dicendum, quod objectum amoris est bonum; sed objectum timoris, prout nunc loquimur, est malum quod fugitur. In Deo autem est bonitatem invenire; & ideo est propter seipsum, & non propter aliud diligendus. Sed nullum malum in ipso est; est autem ab ipso aliquid malum, scilicet malum pœnæ: & ideo propter pœnam quam infligit; Deum timere non est malum secundum se. Quomodo autem timore reverentiæ bonum excellens timeatur, infra art. 3. quæstiunc. 4. dicitur.

Ad tertium dicendum, quod Gregorius loquitur de timore ratione servilitatis in quantum scilicet peccatum voluntate retinet: quod patet ex hoc quod præmissis verbis subjungit: *Superbit quippe qui peccatum, si liceat non puniri, non deserit.* Vel dicendum, quod timor ille ex quo nascitur timor servilis pœnæ, quantum ad actum suum non est timor inordinatus, qui est radix peccati; sed est timor naturalis, quo quis omne nocivum naturaliter refugit.

SOLUTIO II.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod quidquid est de substantia habitus, oportet quod in actu
 In III. Sent. Tom. III.
 (1) Al. rationis.

ejus elucescat, eo quod quales sunt habitus, tales actus reddunt, ut dicitur in II. Ethic. cap. 111. non autem oportet quod omne quod accidit alicui habitui, semper in actu ejus manifestetur; sicut fidei informi accidit habere aliquid repugnans charitati; non tamen oportet quod semper in actu ejus charitati repugnans aliquid inveniat. Cum igitur servilitas timoris habitui accidat ex imperfectione subjecti, ut ex dictis patet, non oportet quod actus ejus semper condiciones servilitatis in se habeat; sed poterit habere bonitatem proportionatam substantiæ sui habitus, non scilicet meritoriam, sicut nec habitus habet bonitatem gratuitam. Et quia habitus perfectam rationem bonitatis non habet, ideo defectus alicujus debite bonitatis in actu, sive deordinatio aliqua non repugnat substantiæ habitus, sicut repugnat omnis actus inordinatus habitui virtutis, qui habet bonitatem perfectam. Et propter hoc virtutis usus semper est bonus, peccati autem semper est malus; sed timoris servilis actus potest esse & bonus, & malus.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur quando aliquid fit timore servili ratione suæ servilitatis.

Ad secundum dicendum, quod actus timoris servilis quando bonus est, non est ex amore gratuito, neque ex amore libidinoso, sed ex amore naturali, quo quis vult consistentiam, & bene esse sui subjecti: & ideo horret omnem pœnam, sive quam experientia docet, sicut in naturali timore, sive quam fides demonstrat, sicut in servili.

Ad tertium dicendum, quod non semper timere serviliter est actus timoris servilis, ut ex dictis in corp. patet.

SOLUTIO III.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod timor servilis manet adveniente charitate quantum ad substantiam, sed non quantum ad servilitatem. Constat enim quod homo charitatem habens timet pœnas æternas, quod erat proprium objectum ejus quantum ad substantiam habitus: quod enim hæc plus quam alia timeat, non est de ratione habitus, sed de ratione servilitatis.

Et per hoc patet solutio ad utramque partem (1) rationum.

ARTICULUS III.

Utrum timor castus sit idem in substantia cum timore servili.

2. 2. quæst. xix. art. 5. 8. & 11.

1. Ad tertium sic proceditur. Videtur quod timor castus sit idem in substantia cum timore servili. Sicut enim se habet timor servilis ad fidem informem, ita timor castus se habet ad fidem formatam. Ergo commutatim sicut se habet fides informis ad fidem formatam, ita se habet timor servilis ad castum. Sed fides formata est idem in substantia cum fide informi. Ergo & timor castus cum servili.

2. Præterea. Separatio à Deo, quam timeat timor castus, includitur in pœna æterna, quam timeat timor servilis. Sed sicut se habent objecta, ita se habent habitus. Ergo timor castus includitur in timore servili, & ita non differunt secundum substantiam.

Ecc 2

Præ-

3. Præterea. Ea quorum unum est ratio alterius, ad eundem habitum pertinent, sicut dilectio Dei, & proximi. Sed separatio à Deo est ratio omnis pœnæ æternæ. Ergo ad eundem habitum pertinent: ergo timor castus, & servilis non differunt secundum substantiam habitus.

Sed contra. Plus distat à perfectione doni timor servilis quam virtus, quæ est timore servili perfectior, ut dictum est. Sed donum timoris differt secundum substantiam habitus à virtute. Ergo multo fortius à timore servili.

Præterea. Habitus diversificantur per actus, & objecta. Sed inhonestum, vel turpe, quod timet timor castus; & triste, sive pœnale, quod timet servilis timor, non dicuntur malum una ratione, neque univoce. Ergo timor servilis, & castus non sunt idem habitus.

QUÆSTIUNCULA II.

1. Uterius. Videtur quod initialis differat secundum substantiam à casto. Initialis enim includit servilem, quia timet pœnam. Sed servilis secundum substantiam habitus differt à casto. Ergo & initialis.

2. Præterea. Idem non dividitur contra seipsum. Sed timor castus in littera dividitur contra initialem. Ergo non est idem secundum substantiam cum ipso.

3. Præterea. Sicut initialis est perfectior servili, ita castus est perfectior initiali. Sed initialis non est idem cum servili: si enim sit idem, non erit idem cum casto, qui differt secundum substantiam à servili, ut probatum est. Ergo & castus non est idem cum initiali.

Sed contra. Perfectum, & imperfectum non variat substantiam habitus. Sed timor castus, & initialis differunt secundum perfectum, & imperfectum. Ergo non differunt secundum substantiam habitus.

Præterea. Habitus distinguuntur per actus, & objecta. Sed idem est objectum quod principaliter respicit timor initialis, & castus, ut probatum est. Ergo sunt idem secundum substantiam habitus.

QUÆSTIUNCULA III.

1. Uterius. Videtur quod timor castus diminuat charitatem crescente. Timor enim initialis, & castus, ut probatum est, sunt idem secundum substantiam. Sed timor initialis decrescit charitate crescente, ut in littera dicitur. Ergo & timor castus.

2. Præterea. Omnis timor habet pœnam, ut dicitur I. Joan. iv. Sed charitas perfecta non habet pœnam. Ergo quanto crescit charitas, tanto quilibet timor decrescit.

3. Præterea. Ubi est impossibilitas separationis, ibi non est timor separationis. Ergo quanto aliquis difficilius separatur à Deo, tanto minuitur separationis timor. Sed quanto charitas magis crescit, tanto aliquis difficilius à Deo separatur, quia strictius ei colligatur. Ergo quanto magis crescit charitas, tanto magis decrescit separationis timor, qui dicitur castus.

Sed contra. Timor castus est donum Spiritus Sancti. Sed omnes virtutes, & dona simul crescunt, sicut & simul infunduntur. Ergo crescente charitate crescit timor castus.

Præterea. Amor est timoris causa. Sed crescente causa crescit effectus. Ergo charitate crescente crescit timor.

(2) Vulgata *permanens*.

QUÆSTIUNCULA IV.

1. Uterius. Videtur quod timor evacuetur gloria adveniente. Ratio enim timoris est possibilitas ad malum. Sed in illis qui sunt in gloria, non est possibilitas ad aliquod malum, quod est timoris objectum. Ergo non erit ibi timor aliquis.

2. Præterea. Spes videtur esse majoris perfectionis quam timor: quia spes perficitur per fortitudinem cordis, timor autem per debilitatem, ut dictum est. Sed spes non manet in patria. Ergo multo minus timor.

3. Præterea. Omne quod est perfectionis, est in Deo. Sed timor non est in Deo. Ergo non est perfectionis: ergo excluditur adveniente gloria.

Sed contra Psalm. xviii. 10. *Timor Domini sanctus* (2) *permanet in sæculum sæculi*.

Præterea. Timor debetur summæ majestati, Malachie 1. 6. *Si ego Dominus, ubi est timor meus?* Sed in futuro exolvemus Deo quicquid ei debemus. Ergo timebimus ipsum.

SOLUTIO I.

Respondeo dicendum ad primam questionem, quod duplex est malum: quoddam quod consistit in voluntate ejus cui inest, quod dicitur malum culpæ; quoddam vero est malum contra voluntatem ejus cui inest, quod dicitur malum pœnæ. Malum autem culpæ abhorret quis vel ex hoc quod declinat à rectitudine rationis, & sic est timor inhonesti contrarii, inditus cuilibet virtuti; vel ex hoc quod declinare facit ab ipso Deo, & sic pertinet ad donum timoris. Horror autem declinationis à regula aliqua, est propter amorem regulæ. Unde timor qui est donum, causatur ex amore Dei: & ideo dicitur timor amicabile, vel filialis, in quantum Deus dicitur pater noster; vel etiam castus, in quantum Deus dicitur metaphorice sponsus animarum nostrarum. Timor autem servilis, ut supra dictum est, inclinat ad aliquid faciendum contra voluntatem. Unde oportet quod illud malum habeat quasi objectum proprium quod est contra voluntatem, ex hoc rationem mali habens quod est malum pœnæ: & ita servilis, & castus non habent idem objectum, sed diversa: & propter hoc differunt secundum substantiam habitus.

Ad primum igitur dicendum, quod idem est fidei formata, & informis objectum; non autem timoris servilis, & casti. Proportio autem commutata non tenet in omnibus, sed in numeris, & magnitudinibus, ut dicitur in I. Posteriorum text. xiii.

Ad secundum dicendum, quod sicut amicus, quamvis delectationem habeat ex præsentia amici, non tamen propter hoc querit amici præsentiam ut in ipso delectetur, sed propter amicum ipsum, cui vult conjungi quantumcumque potest, ita & timor castus non timet separationem in quantum est pœna, sed in quantum est elongatio ab amato.

Ad tertium dicendum, quod illud quod est ratio alterius sicut formaliter complens objectum, non pertinet ad alium habitum, vel potentiam, sicut lux, & color: & hoc modo Deus est ratio diligendi proximum per charitatem. Sed illud quod est ratio alterius sicut causa, non oportet quod ad eundem habitum pertineat, nec etiam ad eandem potentiam; sicut calor qui est ratio odoris, cognoscitur tactu, odor autem olfactu. Et similiter separatio à Deo di-

ci-

citur esse ratio pœnæ æternæ sicut causa: unde non oportet quod ad eundem habitum pertineat.

SOLUTIO II.

Ad secundam questionem dicendum, quod in quolibet dictorum est considerare duos actus. Unum principalem, quem timor elicit, scilicet refugere hoc malum, vel illud. Alius est secundarius, quem timor imperat, scilicet facere, aut dimittere hoc, vel illud propter fugam illius mali cujus est timor. Timor ergo initialis quantum ad primum actum non differt à timore casto: quia timere pœnas æternas non est actus timoris initialis, sed compatitur secum iterum actum, sicut & timor castus: sed actus timoris initialis est timere separationem, sicut & casti, quamvis non ita perfecte. Sed in secundo actu differt castus timor, & initialis: quia initialis non solum imperat actum aliquem, vel dimissionem propter separationem, sed etiam propter pœnam: quod non contingit in timore casto, qui ad solam separationem oculum habet. Actus autem imperati per accidens comparantur ad habitus imperantes: & ideo timor initialis & castus sunt idem in substantia habitus, differunt tamen accidentaliter, ut ex dictis patet.

Ad primum igitur dicendum, quod initialis non includit servilem secundum essentialitatem, sed in quantum concurrunt ad unum actum imperandum.

Ad secundum dicendum, quod dividuntur ex opposito ratione illius accidentis in quo differunt, scilicet perfectionis, & imperfectionis in actu elicto, & quantum ad morivum in actu imperato, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod timor servilis differt in objecto, & per consequens in principali actu à timore initiali, non autem initialis à casto: unde non est similis ratio.

SOLUTIO III.

Ad tertiam questionem dicendum, quod in istis timoribus est duplex actus, ut dictum est. Si ergo loquamur de actu elicto, sic aliter dicendum est in timore servili, & aliter in initiali, & casto. Actus enim elictus à timore initiali, & casto est timere separationem, ad quod duo requiruntur: unum ex parte subjecti, quod imperfectionis est, scilicet possibilitas ad separationem, quia de impossibili non est timor; aliud ex parte objecti, scilicet amor ejus à quo quis timet separari, quia ab eo quod quis non amat, separari non curat; & hoc perfectionis est. Augmentum ergo charitatis facit crescere actum timoris separationis quantum ad hoc quod perfectionis est, sed facit decrescere quantum ad hoc quod imperfectionis est. Et quia habitus ad hoc sunt ut imperfectionem à subjecto abjiciant, ideo crescente charitate crescit habitus timoris casti, & initialis. Actum autem quem elicit habitus timoris, qui prius erat servilis, charitas similiter facit decrescere quantum ad possibilitatem pœnæ: quia quanto charitas est major, tanto est major remotio à pœna. Sed non facit ipsum crescere quantum ad comparisonem ad objectum: quia charitas non est amor directe illius boni, cui contrariatur illa pœna. Nec iterum quantum ad hoc facit decrescere nisi secundum comparisonem, secundum quod charitate crescente semper (1) extenditur magis & magis à timoris casti actu. Si autem loquamur de actu imperato istis duobus ti-

(1) Forte exceditur. *Al. sæpe extenditur.* (2) *Al. habitus, virtutes, & donum.*

moribus, sic nullo modo actum timoris casti diminuit, sed actum timoris servilis semper diminuit: & perfecta charitas quantum ad hoc eum foras mittit, ut nunquam jam oculus habeatur ad pœnam in agendis, vel dimittendis. Actum vero timoris initialis dimittit quantum ad hoc quod habet oculum ad separationem.

Ad primum igitur dicendum, quod initialis in littera non dicitur diminui quantum ad hoc quod habet commune cum casto amore, sed quantum ad hoc quod habet commune cum servili.

Ad secundum dicendum, quod timor non habet pœnam, nisi in quantum respicit aliquid quod contrariatur voluntati, scilicet pœnam: & hoc est servilis, & initialis timoris.

Ad tertium, & ad alia sequentia patet solutio per id quod dictum est in corp.

SOLUTIO IV.

Ad quartam questionem dicendum, quod timor, proprie loquendo, habet malum pro objecto; non autem quodlibet malum, sed malum in arduo constitutum: alias non esset in irascibili. Malum autem quod facile vincit, aut vitari potest, non timemus, sed odimus tantum. Malum autem separationis à Deo est in arduissimo constitutum: unde quando possibilitas ad hoc malum tollitur, remanebit adhuc operatio hominis ad Deum ut ad arduum: & ideo tollitur timor quantum ad hunc actum qui est timere separationem, sed manebit quantum ad actum qui est admirari, vel revereri illud arduum, quod fit quando ex consideratione tantæ altitudinis homo in propriam resilit parvitatem.

Et per hoc patet solutio ad primum. Ad secundum dicendum, quod spes ponit distantiam ad illud arduum, non autem timor: & ideo spes non manet sicut timor.

Ad tertium dicendum, quod subdi superiori est de perfectione creaturæ, non autem de perfectione Creatoris. Non enim quod est perfectionis in uno, est perfectionis in altero, & præcipue in Deo. Differt enim perfectio naturæ conditæ, & glorificatæ, & increatæ, ut in II. dist. iv. dixit Magister.

QUÆSTIO III.

Deinde queritur de aliis duobus donis subsequentibus.

Primo queritur de fortitudine.
Secundo de pietate.

ARTICULUS I.

Utrum fortitudo quæ est donum, differat à fortitudine quæ est virtus.

I. 2. *quest. cxxxix. art. 1.*

1. Ad primum sic proceditur. Videtur quod fortitudo quæ est donum, non differat à fortitudine quæ est virtus. Quia secundum Dionysium in cœl. Hierar. cap. vii. spiritualium proprietates ex nominibus nos oportet accipere. Sed (2) habitus virtutis, & doni communicant in nomine fortitudinis. Ergo communicant in proprietate; & ita videntur esse idem secundum rem.

Præ-